

1. Co znamená negr?

Negr je **hanlivé označení člověka tmavé barvy pleti**. Etymologicky se jedná o slovo převzaté do angličtiny (a následně do češtiny) ze španělštiny či portugalštiny, které znamená černý. Použití slova je podmíněno kontextuálně. Zatímco ještě do poloviny 60. let minulého století bylo slovo běžně užíváno nikoli pouze v hanlivém kontextu (označení *Negro* použil například i Martin Luther King Jr. v jeho řeči *I Have a Dream*), v současné době je jeho užití k označení osoby tmavé barvy pleti považováno za nepřijatelné.

2. Co je rasismus?

Rasismus je **politická teorie** postavená na tezi, že **lidstvo lze na základě biologické determinace rozdělit na skupiny – rasy – a že tato biologická determinace odráží různé duševní a rozumové schopnosti příslušníků těchto ras**. Rasy si nejsou rovny, a jejich příslušníkům tedy nelze přiznat stejná práva a podíl na politické moci.

3. Jak velký podíl nenávistných projevů na sociálních sítích je rasově motivovaný?

Odpověď na tuto otázku je více než obtížná, jelikož **narážíme na složitost při výkladu pojmu „rasistický“**. Kvůli tomu je složitá i kvantifikace jakýchkoli podílů. Organizace HateFree Culture se pokusila v letech 2015–2016 analyzovat, jak se mluví o Romech na českém internetu. Z jejich šetření vyplynulo, že ve sledovaném období bylo přes **80 % příspěvků** na téma Romové laděno negativně. Na konci roku 2014 to přitom bylo „jen“ asi **65 % příspěvků**.

Kladné zmínky o romské komunitě na webu obecně přicházejí spíše z **oficiálních míst**: publicistických textů, novinových článků, blogů a podobně. Případně z odkazů nebo jejich citací. Autoři negativních příspěvků naopak často argumentují v diskusích – jak sami tvrdí – **vlastními zkušenostmi**, resp. zkušenostmi jiných, opět dle vlastního tvrzení jim blízkých lidí. Většinou bez podpory citací.

4. Jaký je v českých médiích mediální obraz Romů? Jaká témata jsou zdůrazňována?

Média často ve zprávách o Romech **vyzdvihují jejich etnicitu**. Mnozí novináři ji nadužívají a nejsou si vědomi, že využití etnicity dává smysl pouze v situacích, kdy plní informační funkci – především pokud označuje specifickou povahu události (např. rasově motivovaný útok, festival romské kultury).

Mediální obraz Romů mapovala Agentura pro sociální začleňování. Analýza 6000 zpravodajských příspěvků týkajících se romské menšiny (zveřejněny v období od 1. 7. 2011 do 31. 5. 2012) odhalila, že 61,9 % z nich bylo spojeno s **kriminalitou**. Analýza Newton Media z roku 2013 identifikovala jako dva hlavní proudy informování o Romech zprávy o rostoucích „**protiromských náladách**“ a o **sociálních problémech** Romů, které se převážně týkají oblasti bydlení. Dalšími tématy, která jsou v souvislosti s Romy často zmiňována, jsou **extremismus, zaměstnanost, školství, sociální politika, dluhy, půjčky, lichva a vyloučené lokality**. Četnost příspěvků o romské menšině **odráží momentální celospolečenskou situaci**. Na začátku tohoto desetiletí (v době protiromských demonstrací) kvůli zvýšené poptávce veřejnosti četnost příspěvků stoupala. O několik let později vystřídala „romské téma“ vrcholící uprchlická krize. Zde je však na místě zdůraznit, že nelze všechna média hodnotit stejně. Kvalita zpráv informujících o romské menšině většinou kopíruje kvalitu celkového zpravodajství jednotlivých redakcí.

5. Proč v médiích často dochází ke stereotypizaci menšin?

Zpráva Agentury pro sociální začleňování uvádí jako jeden z hlavních důvodů skutečnost, že se novináři, mezi nimiž jsou zástupci menšin podprezentováni, obvykle **ztotožňují s hlediskem většinové společnosti**. Novináři tak často zobrazují příslušníky minority až v okamžiku, kdy způsobí majoritě problém, ohrožují její hodnoty a cíle či způsobí skandál (příp. senzaci). Romové jsou tedy zmiňováni ve specifických kontextech.

Masová média obecně **nejsou příliš schopna zachycovat dlouhodobé procesy** ve společnosti. Realita romské komunity je komplikovaná a nejednoznačná, novináři jsou přítomni v práci v mnoha směrech limitováni (např. časem na zpracování sdělení, požadovaným rozsahem). Stereotypy o Romech se mohou šířit také v důsledku rozsáhlého přebírání zpráv, neověřování zdrojů atd.

Stereotypní obraz Romů posiluje také **výběr mluvčích**, kterým je dán v mediálních sděleních prostor. Novináři často považují za relevantní zdroj informací politiky, aniž by kriticky reflektovali jejich politické ambice. Mnoho politiků přítomných hraje v rámci předvolebních kampaní, ale i během své funkce z různých důvodů „romskou kartu“. Vědí, že tím získají pozornost a body nebo že se jim díky tomu podaří odvést pozornost od jiných, pro ně nepříjemných témat.

6. Jak rasismus vznikl a jak se vyvíjel?

Jako politická teorie se rasismus objevuje **koncem 18. století** společně s rozvojem antropologie a sociologie. Východiskem teorie je především neměnná biologická danost, která přisuzuje příslušníkům jednotlivých ras stereotypní vlastnosti, které jsou stejně jako fyzická odlišnost dědičné, a tedy nezměnitelné. Základy rasistické teorie postuloval **Arthur de Gobineau** v knize *Pojednání o nerovnosti lidských ras*, kde rozdělil lidstvo na **3 základní rasy – žlutou, černou a bílou** – a přisoudil jim různé vlastnosti. Jako nejkvalitnější rasu, pro niž je typická láska ke svobodě a cti, označil árijskou rasu.

Rasismus později dostal nové rozměry prostřednictvím **teorie sociálního darwinismu**. Teorie aplikuje Darwinův zákon o přirozeném biologickém výběru na společnost. Teorie tvrdí, že přežije pouze ten nejsilnější a nejschopnější jedinec, který také určuje dějiny lidstva. V různých pracích té doby je tímto nejsilnějším a nejschopnějším jedincem představitel bílé rasy. Sociální darwinismus ospravedlňuje nerovné postavení různých etnik. Koncem 19. století jsou také položeny „vědecké“ **základy antisemitismu** (autoři jako Le Bone, Haeckel, Drumont považují za věčné nepřátele Židy, proti kterým je potřeba vést válku), později využité nacistickými teoretiky.

Poprvé se **termín rasismus objevuje ve 30. letech 20. století** v Oxfordském slovníku. Rasismus nabývá různých podob i po druhé světové válce. Světové společenství přítomně usiluje o jeho odstranění, resp. potlačení, na úrovni **legislativní** (Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, 1965; Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu, 1973) i **praktické** (odstranění apartheidu v JAR; postupné odstraňování rasové segregace). **V 80. letech 20. století** bylo na základě poznatků genetiky, antropologie, sociologie a filosofie označeno za překonané dělit lidi na různé rasy proto, že takové **dělení není vědecky odůvodnitelné** – lidská rasa je jen jedna. Přesto rasismus zůstává aktuálním problémem nového tisíciletí.

Kategorie rasismu:

- **individuální** – nenávisť jednotlivce vůči jednotlivci motivovaná vzájemnou odlišností
- **institucionální** (strukturální) – rasismus prosazovaný státem v rámci jeho politiky (např. nacismus, politika apartheidu)
- **vědecký** – rasismus postavený na změřitelných dispozicích jednotlivých ras

7. Je rasismus v České republice trestný čin?

Rasistické trestné činy řadíme mezi **trestné činy z nenávisťi**, tedy takové trestné činy, které jsou **spáchány z důvodu předsudku** pachatele vůči napadenému. Motivací k trestným činům z nenávisťi je zpravidla nesnášenlivost pachatele vůči barvě pleti,

národnosti, etnicitě, víře, zdravotnímu stavu, sexuální orientaci, sociálnímu postavení či politickým názorům napadeného.

Závažné projevy rasismu mohou být v České republice stíhány jako následující **trestné činy**:

- násilí vůči skupině obyvatelů a proti jednotlivci,
- hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení,
- podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod,
- podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka,
- genocidium,
- vražda (s rasovým motivem),
- ublížení na zdraví (s rasovým motivem),
- zneužití pravomoci úřední osoby (s rasovým motivem),
- výtržnictví, poškozování cizí věci aj.

Trestné činy s extremistickým/rasovým podtextem										
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Česko	265	252	238	173	211	201	175	115	153	179

Srovnávat rasově motivovanou trestnou činnost páchanou v jednotlivých státech je problematické. Rasismus je stíhán v rámci různých **skutkových podstat** trestních zákoníků, které se v jednotlivých zemích liší (ČR a SR má podobnou legislativu, po roce 1993 se však vyvíjí odlišně). Různá je i metodika policejních a soudních **statistik**. Další problémem veřejných statistik je skutečnost, že některé oběti rasově motivované trestné činnosti nevyhledají policii, a jejich napadení tak zůstává statistikám skryto.

V České republice lze za **nejtemnější éru rasově motivované kriminality** označit první polovinu 90. let, která je charakteristická nárůstem příznivců pravicově extremistických skupin a rasistických skinheads za současné tolerance jejich aktivit ze strany policie a místních samospráv.

Odborníci odhadují, že **trestných činů z nenávisti je v oficiálních statistikách zachyceno zhruba pouze 10 %**. Ostatní incidenty poškození policii nebo státnímu zástupci neoznámí. Důvody mohou být různé – obava z pomsty pachatele, neznalost právního systému, strach z průběhu trestního řízení, snaha na celou situaci zapomenout, pocit studu, že se napadený stal obětí trestného činu, předchozí špatné zkušenosti s institucemi či obecná nedůvěra v justici.

8. Jaké jsou příčiny rasismu?

Příčiny rasismu mohou být různé:

- biologická odlišnost jednotlivých lidí, které jsou přisuzovány psychické vlastnosti,
- vlastní nebo přenesená negativní zkušenost s osobami odlišné barvy pleti,
- kolonialismus a jeho rozpad,
- státní politika rozlišující mezi jednotlivými skupinami obyvatel nebo na svém území tolerující skupiny prosazující nenávist vůči etnicky odlišným lidem,
- rasová diskriminace a xenofobie,
- idea nadřazenosti bílé rasy.

9. Jaká jsou možná řešení problematiky rasismu?

Mezi možná řešení problematiky rasismu patří prevence, politika a legislativa a účinná represe.

Prevence:

- vzdělání a výchova k lidským právům, multikulturalismu a toleranci na všech úrovních školství,
- antirasistická nepolitická výchova (neztotožňovat antirasismus s politikou levice, resp. levého středu),
- efektivní kampaně proti rasismu, tj. kampaně, které nepřesvědčují již přesvědčené,
- neutrální mediální jazyk (*Vietnamský trhovce prodával padělané zboží vs. Trhovce prodával padělané zboží*),
- rozšíření volnočasových aktivit pro neorganizovanou mládež a mládež ohroženou sociálním vyloučením.

Politika a legislativa:

- důsledná antidiskriminační politika a realizace antidiskriminační legislativy,
- prosazování legislativy na ochranu národnostních, etnických a jazykových menšin,
- vstřícná, respektující a integrující migrační politika,
- vzdělávání všech orgánů činných v trestním řízení v oblasti trestných činů z nenávisti.

Účinná represe:

- efektivní aplikace právních norem stíhající trestné činy z nenávisti kvalifikovanými odborníky,
- užívání alternativních trestů na úkor nepodmíněných trestů odnětí svobody a využívání služeb Mediační a probační služby při socializaci pachatelů,
- obezřetná kriminalizace méně závažných nenásilných jednání, například nošení některých symbolů.

10. Co znamenají pojmy extremismus, nacismus a další?

Extremismus – zpravidla ideologicky motivované chování, které vybočuje ze zákonných a ústavních norem, vyznačuje se prvky netolerance a útočí proti demokratickým principům a společenskému uspořádání. Základní rozlišení dělí extremismus na levicový a pravicový (zpravidla pravicovému je vlastní ideologie rasismu).

Nacismus – státní ideologie Hitlerova Německa obsahovala tezi o nadřazenosti germánské rasy. Prostřednictvím této teze bylo ospravedlnováno podrobení nebo likvidace příslušníků jiných ras. Po roce 1945 se příznivci této ideologie nazývají **neonacisté**. Nově však koncept nadřazenosti germánské rasy nahrazuje myšlenka sjednocení bílého „národa“, čímž neonacisté překonávají „historický rozpor“ mezi Germány a ostatními národy.

Etnicita – kulturní projevy a názory určité skupiny lidí, které je odlišují od ostatních. Jednotliví příslušníci těchto skupin se považují za odlišné od ostatní společnosti, a ta je jako takové vnímá. Etnické skupiny vzájemně odlišuje především jazyk, dějiny, původ, náboženství aj.

Diskriminace – přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru. **Nepřímou** diskriminací je zdánlivě neutrální opatření, které směřuje ke stejnému cíli (znevýhodnit) jako **přímá** diskriminace. Diskriminace je zakázána v přístupu ke vzdělání, k zaměstnání, bydlení, zdravotní a sociální péči a ke zboží a službám.

Xenofobie – v doslovném překladu znamená strach z cizinců. Obecně označuje projevy mezilidské nesnášenlivosti a předsudků vůči lidem z cizí země, jejich kultuře a tradicím. Může vést k rasismu a antisemitismu.

Antisemitismus – nenávist vůči Židům motivovaná nenávistí k náboženství (judaismu) či etnické nebo národnostní skupině. Je

formou xenofobie a rasismu. Antisemitismus v podobě nacistické ideologie vedl k téměř dokonané genocidě evropských Židů. V poslední době nabývá nových rozměrů souvisejících s popíráním legitimacy existence Státu Izrael. Uplatňuje se **3D test antisemitismu**. O výraz antisemitismu půjde vždy, pokud budou demonizováni Židé jako jednotlivci nebo skupina nebo jejich chování, bude používán dvojitý standard nebo bude delegitimována existence Státu Izrael.

Odpovědi vypracovali:

Klára Kalibová (otázky č. 1–2, 6–10), ředitelka In IUSTICIA, o.p.s.

Martin Kovalčík (otázky č. 3–5), mediální koordinátor Programů sociální integrace, Člověk v tísni

Použité zdroje:

Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích Agentury pro sociální začleňování (2012)

<http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/analyza-medialniho-zobrazeni-romu-vceskych-mediich-07-2011-05-2012-krizkova-m-2012/download>

Jak se mluví o Romech na českém internetu? Analýza HateFree Culture (2016)

<https://www.hatefree.cz/blo/analyzy/1846-diskuse-romove>

Odkazy:

Amnesty International Česká republika – věnuje se ochraně lidských práv na mezinárodní úrovni, v České republice realizuje kampaně a vzdělávací projekty zaměřené na ochranu před rasismem a xenofobií

www.amnesty.cz

In IUSTITIA, o.p.s. – organizace poskytuje poradenství obětem násilí z nenávisti, věnuje se prevenci a monitoringu tohoto násilí

www.in-ius.cz

Ministerstvo vnitra České republiky – zpracovává a vydává Zprávy o extremismu na území České republiky

www.mvcr.cz

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva – poskytuje služby obětem diskriminace

www.poradna-prava.cz

ROMEIA, o.p.s. – organizace se zabývá monitoringem nenávistných demonstrací, spravuje bezplatnou linku pomoci obětem rasistických útoků

www.romea.cz

Doporučená literatura:

ŠIŠKOVÁ, T.: Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi. Portál, Praha 2008. TOLLAROVÁ, B.;

HRADEČNÁ, M.; ŠPÍRKOVÁ, A.: Jsme lidé jedné Země. Metodika programu prevence xenofobie a rasismu. Portál, Praha 2013

Poslední aktualizace: 07/2020